

Ali ve Teorik İlahi Felsefe

<"xml encoding="UTF-8?">

Ali ve Teorik İlahi Felsefe

Eğer felsefeyi "nesnel/özdek alem karşısında insanın ussal alem oluşu" diye tefsir edecek olursak Ali (A)'da ilahi bir filozoftur. Zira hem alemin yaratılışı hakkında söz etmiş ve hem de alemin sonunu gözden geçirip açıklamaya çalışmıştır. Bu konuda o kadar bilgince söz etmektedir ki felsefe aleminde hiç kimse böylesine sözler edememiştir. Ali (A)'ı yaratılış, ahiret ve alemin varlık ve yokluğu hakkındaki ilahi ve derin ilmi

o kadar geniş ve kapsamlıdır ki gözlerde tam manasıyla basiret sahibi bir filozof olarak tecelli etmektedir. Bizzat Hz. Ali (A)'ın kendisi varlık aleminin yaratılışı hakkındaki ilmi hususunda şöyle buyurmaktadır: "Ben görmediğim rabbe ibadet etmem." Yani ben sadece Allah'ı tanımakla kalmadım, ben rabbimi can gözümle görüyorum ve ben asla görmediğim rabbe ibadet etmedim.

Hakeza alemin gerçeği ve kainatın sonu hakkında da şöyle buyurmaktadır: "Perdeler kalksa bile yakinimde herhangi bir artış olmaz. Bütün insanlar ise gaflet uykusundadırlar. Ölümleri gelince uyanırlar. "İnsanlar uykudadırlar, ölünce uyanırlar. Eğer tabiat aleminin varlıksal perdeleri kenara itilecek olursa

yine de Ali (A)'ı varlığın hakikati ve yaratılış felsefesinin künhü hususunda yakininde herhangi bir artış olmamaktadır. Zira onun için zaten hiçbir perde ve engel söz konusu değildir. Vahiy, nübüvvet ve risalet hakkında da bu ilahî filozofun ilmi mümkün olan en üst düzeydedir. Nitekim; bizzat kendisi şöyle buyurmuştur: "Ben vahiy kokusunu alıyor ve nübüvvet nurunu görüyorum.

O halde müminlerin emiri tanrıbilimde şahit olan bir hekim; ahiretbilimde şahit olan bir filozof ve vahiybilimde şahit olan ilahi bir şahsiyettir. Bizzat Hz. Ali'nin kendisi bu üç şuhudu şöyle tabir etmiştir: "beni kaybetmeden önce sorun; şüphesiz ki ben, göğün yollarını yeryüzünün yollarından daha iyi bilirim." Dolayısıyla İslami felsefeyi gayb alemini şahadet aleminden daha iyi tanıyan

böylesi hikmet sahibinden almak gerekir.

Alevi Düşüncesinde Nedensellik İlkesi

İslami felsefenin temel ilkelerinden biri de nedensellik kanunudur ve hakikatte bu nedensellik kanunu beşeri tüm düşüncelerin ve kanunların temeli konumundadır. Nehc'ul Belağa'da Seyyid

Razi'nin (Allah ondan razı olsun) içeriğinin yüceliğini itiraf ettiği ve, "bu hutbenin içeriği diğer hutbelerde yoktur" dediği bir hutbe vardır. En derin, ilahi felsefe konularıyla dolu olan bu hutbe

Allah'a hamd ile başlamada ve şöyle devam etmektedir: "Bizzat tanınan her şey sonradan yaratılmıştır ve başkasıyla kaim olan her şey maluldur/sonuçtur."

Yani; bizzat tanınması mümkün olan; filozofun husuli/kesbi ilmiyle ve arifin şuhudi ilmiyle tanınan her şey artık yaratıcı olamaz, aksine o bir yaratıktır. İlimle ulaşılabilen her şey (ister burhan ve isterse de irfan yoluyla fark etmez) her şey bir yaratıktır; yaratıcı değil. Zira bizzat fikir,

mütefekkir ve tefekkürü yaratan ve Büyük Arif Şebüsteri'nin ince tabiriyle "cana düşünceyi öğreten" Allah; artık her hangi bir filozofun ilminin erişeceği bir ilah değildir. Eğer arifin şuhudu varsa şahid ve şuhudu da bizzat O yaratmıştır. Şahidi yaratan asla ona meşhud olmaz. "bizzat bilinen her şey yaratıktır." Bu yüzden Allah'ı ilimle değil, ayetleriyle tanımak gerekir.

"Allah sizleri nefsinden sakındırır." Hakeza "başkasıyla kaim olan her şey maluldur/sonuçtur." Yani bir nedeni vardır. Bu şey ister maddede var olan bir suret, ister "konu"da olan bir ilinek ve isterse de bedenle varolan bir nefis olsun hiç fark etmez. Kendinden başkasına dayanan her şeyin mutlaka bir nedeni vardır.

Bu şey; maddi, bağımlı ve maddeye bulaşmış bir varlık ise hem kabili/ kabullendiren ve hem de faili/yapan bir nedene sahiptir. Ama eğer bu şey soyut bir şey ise yani madde, mevzu ve aidiyeti yok ise sadece faili bir ilke dayanıyorsa yani; hululi kıyamı değil de suduri kıyamı var ise, o da hakeza maluldur, yani; nedeni vardır. "başkası ile kaim olan her şey maluldur; bir nedeni vardır."

Yukarıda Nehc'ul Belağa'dan naklettiğimiz bu nedensellik ilkesi varlık alemini bir neden-sonuç ilişkiler yumağı olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla hem baht ve şansa inananların tesadüfünü nefyetmekte, hem bazı batılı bilginlerin kabul ettiği tedai/çağrışım şüphesini reddetmekte ve

hem de Eş'arilerin "adet cari oldu"

inancını iptal etmektedir. Zira nedensellik bu üç ekolden hiç biriyle uyuşmamaktadır. Dolayısıyla varlığı zatının aynısı olmayan her varlık, bir nedene muhtaçtır. Başkasına ne hululi ve ne de suduri bir aidiyeti olmayan, salt varlık olan varlık ise bütün sonuçların nedenidir. "Allah-u Teala "kül"dür, (tümel bir gerçektir.) ve her şey O'nun sonuçlarıdır."

Hz. Ali bu tümel nedensellik ilkesini başka bir hutbede de beyan etmekte ve nedensellik nizamını inkar eden mülhitlerin hiçbir hüccetinin olmadığını ve sözlerinin hiçbir dayanağının bulunmadığını göstermektedir.

Nitekim Hz. Ali (A) şöyle buyurmuştur: "alemi mukadder/tedbir edeni inkar edenler ve varlık aleminin müdebbirini/ idare edenini reddedenler ne de kötüdür. "Onlar; insanın hiçbir ekincinin ekmediği bir ekin olduğunu mu sanıyorlar?" hakeza; "acaba, akıl sahipleri için mimarsız bir bina ve canısız bir cinayet düşünülebilir mi?"

Hz. Ali'nin bu sözleri tümel nedensellik kanunu temsil etmektedir.

Usul-i Kafi, Kitab'ul Hüccet'te bu anlamın beyanında İmam Sadık (A)'dan şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Allah tüm her şeyi bir sebeple cari kılmıştır. Her sebebe bir açıklama, her açıklamaya bir ilim ve her ilme bir kapı karar kılmıştır. O kapıyı tanıyan Allah'ı tanımış ve o kapıyı inkar eden de Allah'ı inkar etmiştir ve bizler o kapıyız."

O halde; varlık ve yaratılış alemi bu ilahi filozofa göre nedensellik esasına dayalı bir alemdir ve bu alemde Allah bir neden; diğer varlıklar ise birer sonuçtur.

Ama Allah bu alemi nasıl yarattı? Allah'ın yaratışı, maddeleri harekete geçirmek midir? Yoksa madde ve hareketi yaratış mıdır?

Allah-u Teala'nın Failiyet Niteliği

Buraya kadar da anlaşıldığı üzere Ali (A)'ın ilahi felsefesinde bu evren nedensellik ilişkisine dayalı bir evrendir ve Allah kendinden başka her şeyin nedenidir. Acaba Ali (A)'ın söz konusu ettiği bu nedensellik; diyalektik esasına dayalı bir nedensellik midir? Yoksa; ilahi felsefenin yüce zirvesinde sözü edilen nedensellik midir?

Allah-u Teala'nın failiyet türü nasıldır? Allah'ın işi "hareket" ile birlikte midir? Yoksa hareket yüce makamından uzak mıdır? Hz Ali (A) bu sorulara büyük bir dikkat ve derinlikle cevap vermektedir ki; "ne zatı hareket eder ve ne de zatının aynısı olan zat-i sıfatları harekette bulunur."

Nehc'ul Belağa'da genelde bir çok hutbelerde ve özellikle de söz konusu olan 186. Hutbede Hz. Ali şöyle buyurmaktadır: "Allah faildir; hareket olmaksızın." Yani Allah ne fikri hareket ve ne de bedensel hareketle nitelendirilemeyecek bir failliğe sahip bir faildir. Allah'ın failiyeti ne nefsi hareket ile iç içe olan mütefekkir insana benzer ve ne de organ ve araçların hareketiyle işlemesi için araç ve aletlere muhtaç olan diğer maddi varlıkların failiyetine benzer. "Allah faildir; hareket ve alet anlamında değil."

Hakeza şöyle buyurmuştur: "Allah da sükun ve hareket cari olmaz" (228. Hutbenin devamı) Allah azze ve celle "Hareket kanununa" mahkum değildir. Allah'ın ne hareketi ve ne de sükunu vardır. Zira bu her ikisinin mahzeni de maddedir. Allah; maddeyi yaratan, "sabit" bir varlıktır; ne sakindir ve ne de hareketli; "kendisinin cari kıldığı kendisine cari olur mu? Kendisinin başlattığı kendisine döner mi? Kendisinin içinde icat ettiği şey, kendisinde icat olur mu?" Allah'ın yarattığı kanun; kendisine hükmedebilir mi?

Hz. Ali'ye Göre Tanrıbilim

Ali (A)'ın felsefesi salt ilahi bir felsefedir. Dolayısıyla diyalektik ve diğer maddi görüşler bu değerli ve ilahi şahsiyetin düşünce ufuklarına yükselemez.

O; Allah hakkında, öyle bir "zat" ispat etmektedir ki aynı ispatla bütün zati sıfatları da beyan etmektedir. Hz. Ali şöyle buyurmaktadır: "Allah'ın künhüne ermek mümkün değildir. Zira mütefekkir; fikir ve tefekkür hep onun mukaddes zatının nurundan vücuda gelmiş şeylerdir. Allah'ın feyzi hepsine vücut vermiştir. Lakin buna rağmen açıkça şöyle denilebilir: "O'nun bir benzeri yoktur."

Yaratıcı ile yaratığın irtibat şekli ve yaratıcıyı yaratıkları vasıtasıyla tanıma niteliği hakkında ise şöyle buyurmaktadır: "Allah her şeydedir; karışmaksızın." Yani o her şeyin içindedir, onlara karışmaksızın. Dolayısıyla kendini Allah'tan hariç gören ve sonra da zatı hakkında tefekkür eden mütefekkir kimdir?

Hız. Ali (A) her mütefekkeri tefekkürüyle, kıyasının iki önermesiyle, fikri sonucu ve delil teşkil eden bağıyla tümnden Allah-u Teala'nın vücudi hakimiyeti altında görmektedir.

O halde hiçbir akıl Allah'ın künhüne eremez ama, bütün bunlara rağmen kolayca şunu da derk edebilir ki; "O'nun bir benzeri yoktur." Evet bunu kolayca anlamak mümkündür. Bir filozofun düşünce yüceliği ve bir arifin şuhud derinliği ile, bu gerçeği anlamak olasıdır. Bu sınırı geçecek olursa hiçbir mütefekkerin

düşüncesi Allah-u Teala'nın hakikatini derk edemez. "himmetlerin yüceliği O'nu derk edemez ve akıllar O'nun vücut denizine dalamaz." (Nehc'ul Belağa 1.hutbe) Filozof kimse; fikriyle ne kadar uçarsa uçsun onu tanıma zirvesine asla ulaşamaz. Arif kimse de şuhud denizinde ne kadar yüzerse yüzsün zatının derinliklerine asla varamaz.

Ali (A) ve İlahi Tevhid

Nehc'ul Belağa'nın ilk hutbesinde de okuduğunuz gibi Allah'ın ezeliyet ve sınırsızlığıyla çelişen bir şey asla Allah'ı nitelendiremez.

"Dinin evveli; O'nu tanımak, O'nu tanımanın kemali; O'nu tasdik etmek, O'nu tasdik etmenin kemali; O'nu birlemek, O'nu birlemenin kemali; O'na ihlaslı olmak ve O'na ihlaslı olmanın kemali ise O'ndan sıfatları nefyetmektir."

Bu ilahi filozof, o kadar derin açıklamalar yapmaktadır ki sonraları Farabi ve Şeyh İşrak gibi öğrenciler bundan "salt şeyde ikilik olmaz" kaidelerini anlamakta, Sadr'ul Muteellihin (Molla Sadra)

gibi öğrencisi ise "hakikati yalın" gerçeğini derk etmekte, ve Allame Tabatabai gibi bir öğrenci ise (Allah hepsinden razı olsun) zati mutlakiyet hakikatini anlamaktadır.

Bu dalgalanan deniz; bakın nasıl da delil getirmekte ve şöyle demektedir: "O'na ihlaslı olmanın kemali; O'ndan sıfatları nefyetmektir." Allah'tan hangi sıfatları nefyetmek gerekir? Elbette mevsuftan (nitelendirilenden) ayrı olduğuna şahadet eden sıfatları... o mevsuf ta aynı zamanda sıfatlardan ayrı

olduğuna şahadet etmektedir. Yani; Allah'tan selb edilmesi gereken sıfatlar zaid /arız olan

sıfatlardır. Yani; hem zaid olanın ziyadeti, zaid olunandan ayrı olduğuna şahittir. Ve hem de zaid olunan, zaid olan şeyden ayrı olduğuna tanıktır: "Zira her sıfat mevsuftan ayrı olduğuna şahittir ve her mevsufta sıfattan ayrı olduğuna tanıktır.

Hiz. Ali (A) bu sözünün ardından ondan sıfatları nefyetmenin nasıl olur da ona tevhitte ihlasın kemali olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: "Allah-u Teala'yı vasf eden; O'nu eşit bilmiş, O'nu eşit bilen; O'nu ikilemiş, O'nu ikileyen; O'nu tecziye etmiş/cüzlere ayırmış, onu tecziye eden; ise O'nu tanımamıştır. O'nu tanımayan; O'na işaret eder, O'na işaret eden; O'nu sınırlamış olur, O'nu sınırlayan ise O'nu saymış olur..."

O halde özetle söyleyecek olursak Allah'ı zaid olan sıfatlarla nitelendirenler, yani; O'nu, kendinden başkasıyla eşit bilenler; hakikatte O'nu sınırlandırmış olurlar. Sınırlandırılan bu varlık ise artık Allah olamaz. Allah salt varlıktır, salt varlığın ise bir kenarı ve kıyısı yoktur. Salt kemal olan şey salt ilimdir de. Hakeza salt hayattır da...hem kemalatı sınırsızdır ve hem de sınırlı kemallerle nitelendirilmesi ayniyet esasıncadır; "zata zaid olma" şeklinde değil.

Ali ve Pratik İlahi Felsefe

Buraya kadar söylediklerimiz Hiz. Ali (A)'ın teorik ilahi felsefe hakkında beyan ettiklerinin bir özeti idi. Pratik ilahi felsefe ise Ali (A)'ın mukaddes hayatı ve siretidir. Bu konuda da bizzat şöyle buyurmuştur: "Allah'ın benden büyük ayeti yoktur."

Ali (A)'ın gerçek makamı; "bu yırtık ayakkabım; sizlere yönetici olmaktan, benim için daha değerlidir." demesi değildir. Fakirin biri yardım dileyince Hiz. Ali temsilcisine şöyle buyurdu: "Bu fakire bin tane ver," temsilcisi şöyle arz etti, "bin miskal altın mı yoksa bin miskal gümüş mü, vereyim?" Hiz. Ali (A) şöyle buyurdu: " Her ikisi de bana göre taştır" hem altın, Ali (A)'a göre taştır ve hem de gümüş. Birisi sarı taştır,

diğeri ise beyaz ama, bunlar Ali (A)'ın gerçek makamı değildir. Bu sonsuz denizin azametinin bir parçasıdır. Hiz. Ali (A)'ın çok küçük öğrencileri de bu manevi makamlara erişmişlerdir. Ali (A) bir yerde; "Yol uzunluğundan ve azığın azlığından; uzun yolculuktan ve varılacak yerin azametinden Allah'a sığınırım."

(Nehc'ul Belağa 77. Hikmet) diye buyurmuşsa şüphesiz ki makamı bundan daha yücedir. Sahi,

yolu Ali (A) için uzak olan bu yolculuk nedir? Bu yolculuk Allah'a gitmek midir? O Resulullah'ın yoldaşdır. O halde bu yolculuk nedir?

Allah'a doğru seyretmeyi bizlere oğlu Ali bin Hüseyin (A) öğretti ve bu yolu kat edenler için hiç de uzak bir yol olmadığını bizlere gösterdi. "Şüphesiz sana gelen kimse için bu yol yakındır. Şüphesiz sen; kullarımdan örtülü/ gizli değilsin; kulların ameli seni onlardan gizlemiştir."

Allah'a doğru seyretmek salıklar/ yolcular için sadece iki adımdır.

"Salikin yolu sadece iki adımdır.

Her ne kadar bir çok tehlikesi olsa da

Birisi "hüviyet" in "ha" sından geçmek,

İkincisi varlık sahrasını kat etmektir."

Ali (A) için ne Allah'a doğru gitmek uzaktır ve ne de gizli olan Allah'ın mesajını insanlara ulaştırmak zordur. Ali (A) için ne Allah'tan geliş ve ne de Allah'a dönüş zordur. Zira bu yolculuk; Allah'a doğru yapılan bir yolculuktur ve Ali (A) bu yolculuğun sonsuz deryasına dalmıştır.

Ama sen ey Nehc'ul Belağa'nın muhatabı; sen kendini te'vil et, hayatı değil. Hz. Ali (A)'ın beyanı gerçekte Nehc'ul Belağa'nın muhatapları için bir talim ve terbiye gibidir: "Ey insan uyan! Azığın az, yolun ise uzundur."

Bir adımı kendine, diğerini ise dostun sokağına at.

"azığın azlığından, yolun uzunluğundan ve (Allah'tan Allah'a) seferin uzaklığından Allah'a sığınırım.

Ali (A) hakkın habercisidir. Hakkı hak gözüyle görmüştür. O; ilahi göklerde hakla seyretmek/ sefer etmek ister. Yoksa dost vadisine ayak basan, haber getiren ve sürekli dostla olan kimse için bu yol zor değildir. Ali (A) Allah'a ne cehennem korkusundan ve ne de cennet şevkinden ibadet etmiş değildir. O Allah'ı ibadete layık gördüğü için ibadet etmiştir. "belki seni ibadete ehil buldum da sana ibadet ettim."

Mülhitlerin Şüphesini Reddetmek

Merhum Kuleyni değerli eseri Kafi'de şöyle nakletmektedir: "Ali (A) Muaviye ile savaşa giderken bir hutbe irad etti. Bu hutbesinde Allah ile konuştu ve sonrada kullarını Allah yolunda cihada davet etti. Ali, (A) hutbenin başlangıcında şöyle demektedir: "O, tek ve samed olan Allah'tır

Allah varolan bir şeyden yaratmamış ve olmayan bir şeyden de vücuda getirmemiştir." (Bu hutbe oldukça uzun bir hutbedir biz sadece bu hutbenin nüktelerinden birini zikrediyoruz.)

Bu hutbede Hz. Ali; derin bir şekilde, mülhitlerin şüphesini reddetmektedir.

Öyle ki merhum Kuleyni bu hadisi naklettikten sonra şöyle demiştir: "bu hutbe Hz. Ali (A)'ın meşhur hutbelerindendir ve bu hutbe düşündüğü ve anladığı taktirde tevhid ilmini talep eden herkes için yeterlidir. Peygamber dışında tüm insan ve cinlerin dili bir araya toplansa, anne babama ant olsun ki hiç birisi tevhidi böylesine beyan edemez." Yani; içlerinde vahiy ehli ve Peygamberin olmadığı bütün insanlar ve cinler bir araya gelseler ilahi felsefeyi böylesine beyan edemezler.

Mülhitlerin şüphesi ise onların söylediği şu sözdür:

"Allah alemi ya bir "şey"den ya da "şey olmayandan" yaratmıştır. "şey olmayan" kelimesinin sonuna "den" eki getirilemez. Zira; "bir şey" değildir. O halde Allah alemi "şey"den yaratmıştır. O halde madde ezelidir."

Hız. Ali (A) ise bu sözü red ederek şöyle buyuruyor: "ne Allah "şey"dendir, ve ne de Allah'ın işi, "bir şey" den...Allah "şey"dir; "bir şey"den değildir. Ve Allah yaratmıştır; bir şeyden değil.

"Bir şey olmaksızın" yaratandır.

Daha sonraları merhum Muhakkık Damat (Kabasat kitabının yazarı); Merhum Kuleyni'nin sözünü Şerh-i Usul-i Kafi'de şöyle dile getirmektedir: "Bir şeyden" sözü "bir şeyden olmaksızın" sözü ile çelişmemektedir. Dolayısıyla biri olmazsa diğeri olmalıdır denilemez. Hız. Ali de şöyle buyurmuştur: "Allah evreni "bir şeyden"

yaratmamıştır ki maddenin ezeliyeti gereksin. Ve hakeza: "şey olmayan"dan da yaratmamıştır ki o "şey olmayan" madde sayılsın. Zira; akli kaide esasınca da her şeyin çelişği, çeliştiği şeyi yok eder. "şeyden"ın çelişği ise "bir şeyden değil" sözüdür; "şey olmayandan" değil.

Hatırlatma

Sözün sonunda şu nükteye dikkatinizi çekmek istiyorum. Müminlerin Emiri Ali (A) Kur'an-ı Kerim hakkında şöyle buyurmaktadır: "Allah-u Teala Kullarına; kitabında tecelli etmiştir, lakin; onlar, görmüyorlar."

Oysa söylemek gerekir ki bizzat Hız. Ali de kitabında insanlar için tecelli etmiştir. "Ey insanlar! Kaybetmeden önce Nehc'ul Belağ'a'yı sorun." Sadece nasihatlarıyla yetinmeyin, hitabeleriyle

iktifa etmeyin.

Toplumsal ve ahlaki meselelerle yetinmeyin, elbette bunların hepsi lazımdır ama, yeterli değildir.

Zira; bu sözler, diğer kitaplar da mevcuttur.

İnançlarımızın temeli olan şey; Allah'ı ve ahireti ispat etmek, vahiy ve risaletin gerekliliğini akli burhanlarla beyan etmektir.

İnsanda bütün bunlara inanç ortaya çıkınca; ister istemez vahye teslim olur ve beyan edilmiş anlamlara gönül verir. O zaman da Allah-u Teala katında sabit kılınır ve burhan ile boyun eğer.

Bütün bu burhanları Nehc'ul Belağa kitabında okuyabilirsiniz. Allah-u Teala enbiya, evliya, Allah'ın büyük velisinin mukaddes ruhu hatırına kalplerimizi kitap, itret ve sünnet marifetiyle aydınlatsın.

Allah'ın selam rahmet ve bereketi üzerinize olsun.

Nehc'ül-Belağa'da İmam ve halkın karşılıklı hakları

Nasır Mekarim Şirazi

Mü'minlerin emiri Ali (A) Nehc'ül-Belağa'da hak hususunda iki cümle ifade etmiştir ki birincisi şudur: "Hak beyan ve nitelendirme hususunda her şeyin en geniş, ama amel hususunda her şeyin en darıdır." Bizim meşhur tabirimizle hakkı söylemek kolay, hakla amel etmek ise çok zordur.

Muttakilerin mevlası Ali (A)'ın hak hakkında beyan ettiği ikinci cümle ise hak ve görev birlikteliği meselesidir. Yani her nerede bir hak varsa orada vazife de vardır ve her nerede bir vazife varsa orada hak da vardır. Başka bir tabirle her nerede insanın bir hakkı varsa onun üzerinde de bir hak vardır ve her

nerede bir hak borçluysa bir hakta alacaktır. Yani hak her zaman iki yönlüdür. Hiçbir yerde tek yönlü hak mevcut değildir. Hatta insanlar üzerinde en yüce haklara sahip olan Allah bile kendi hakları karşısında insanların da Allah üzerinde bir takım hakları vardır.

Hidayet hakkı, eğitim hakkı, peygamberleri gönderme hakkı, semavi kitapları indirme hakkı gibi.

Bu ikinci cümle Nehc'ül-Belağa, 216. Hutbede oldukça kısa ama çok ilginç özet ve derin bir ifadeyle şöyle yer almıştır: "Hiç kimse için başkası üzerine bir hak cari olmadıkça kendisi

üzerine hak cari olmaz. Hakeza kendi üzerine bir hak cari olmadıkça da başkasının üzerine hak cari olmaz." Bu da yukarıda sözünü ettiğimiz hak ve görev birlikteliğinin ve ayrılmazlığının bir başka versiyonudur.

Benim çocuğum üzerinde bir hakkım var ve onun karşısında da bir sorumluluğa sahibim. Çocuğumun da benim üzerinde bir hakkı vardır ve buna karşılık benim karşımda da bir görevi vardır. Aynı şekilde İmam'ın ümmet üzerinde bir hakkı vardır ve sahip olduğu bu hakka karşılık da bir görevi vardır. Ümmetin İmam karşısında bir hakkı vardır ve bu haklarına karşılık da bir takım görevleri vardır. Hak hususunda ifade ettiğimiz bu iki cümle Nehc'ül-Belağa'da da yer almıştır.

Şimdi de Nehc'ül-Belağa'da yer aldığı esasınca imamet ve rehberlik felsefesi hususunda bazı konuları ele almaya çalışalım: Rehberin varlığının beş felsefesi vardır. (elbette bu felsefe beş ile sınırlı değildir. Ama bu nakıs aklın da Nehc'ül-Belağa'da elde ettiği bu beş husustur.)

Rehberin ilk varlık felsefesi bir milletin dayanak istemesi ve bu dayanağın da rehber olmaksızın mümkün olmamasıdır. İkinci felsefesi de bir milletin sadece programları uyumlu ve safları bir olduğu takdirde muzaffer olmasıdır. Bu da rehber olmaksızın mümkün değildir.

Rehberin varlığının üçüncü felsefesi ise hareket, çaba ve uğraşlara bir boyut ve yön kazandırmasıdır. Elbette bu vahdet meselesinden ayrı bir husustur. Bu üç hususu Hz. Ali'nin Şıkkıkiye hutbesinde buyurduğu kısa cümleden istifade etmek de mümkündür. Hz. Ali orada şöyle buyurmuştur: "hilafet hususundaki yerim değirmen taşının mili gibidir."

Bu tabir oldukça güzel bir tabirdir. Zira değirmen taşının bin bir aybı ve kusuru olabilir. Ama buna rağmen dönebilir ve çalışabilir. Ama eğer bir dayanak, uyum sağlayan ve yön veren ortasındaki mil olmadığı takdirde değirmen taşı bir an bile olsun dönemez.

Bir toplumda rehberin yeri taşı döndüren o sabit ve muhkem mildir ve o taş a bir yön, uyumlu dönüş ve tek düzelik kazandırmaktadır. Dolayısıyla bir toplumun da bir dayanağı olması, olaylarda bir üssünün bulunması ve hareketinde bir birlik ve hedefinin bulunması bir rehberin varlığını gerektirir.

Hız. Ali Şıkşıkıye hutbesinde başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: "Sel benden cari olur." Burada da İmam kendi varlığını bir dağa benzetmektedir ki üzerine yağmur yağmakta ve yağmur suları dağlardan boşalarak vadilere doğru akmakta, tekbir yöne doğru hareket etmektedir. İmam bir ifadesinde eteklerinden sular boşalan bir dağa benzetmektedir kendisini. Yani yine çabalar ve hareketlere bir yön kazandırma olayına işaret etmiştir.

Rehberin varlığının dördüncü felsefesi ise ümmete bir bakış açısı kazandırmaktır. Rehberin varlığının beşinci felsefesi ise örnek oluşudur. Ali (A), Osman b. Huneyf'e yazdığı meşhur mektubunda bu iki felsefeye işaret ederek şöyle buyurmaktadır: "Her uyanın kendisine uyduğu ve ilminin nuruyla nurlandığı bir imamı vardır." Ey Basra valisi Osman b. Huneyf bil ki her uyan insanın bir önderi vardır ve bu önderinden istifade etmektedir.

İlk etapta onun ilminden faydalanmaktadır. İmam ve rehber kendisine uyana bir bakış açısı ve bilinç aşılamaktadır. Ayrıca da tüm hususlarda kendisine uyanlar için bir örnek teşkil etmektedir. Buraya kadar nakl edilen cümlelerden özet olarak rehberin varlık felsefesini istifade etmek mümkündür. Bu hususta biri Peygamber (S) zamanında ve diğeri de kendi zamanımızda olmak üzere iki örnek vermek mümkündür:

Cahiliyye döneminde Araplar zahirde her şeyden yoksun idiler. Ama gerçekte ve bil kuvve olarak her şeye sahip idiler. Sadece bir tek önderleri ve layık rehberli yoktu. Peygamber-i Ekrem (S) kıyam etti ve rehberlik makamını üstlendi. Değirmen taşının ortasındaki mil gibi karar kıldı ve insanlar için bir dayanak oldu. Onları harekete geçirdi, aralarında uyum sağladı, yön verdi, örnek oldu ve bakış açısı kazandırdı. Her şeyden mahrum olan cahiliyye dönemi Araplar, peygamber-i Ekrem (S) vasıtasıyla her şeye sahip oldular ve bütün dünyaya örnek teşkil ettiler.

Ama kendi zamanımıza gelince... bizler de iğrenç şah rejimi zamanında her şeyden mahrum idik. Bağımsızlığımız, özgürlüğümüz, şahsiyetimiz, evrensel saygınlığımız, hareketimiz, gayretlerimiz, dinimiz ve imanımız oldukça yüzeysel ve sınırlıydı. Ama her şeye bil kuvve olarak sahip idik. Sadece bütün bu çabalara ve uğraşlara hareket verecek olan, uyum sağlayan, aynileştiren, bakış açısı kazandıran ve örnek teşkil eden bir öndere sahip değildir.

Bu önder bizleri cahili şah döneminden kurtararak devrimci ve ilerici bir aşamaya getirdi. Rehber vasıtasıyla ülkemizde böylesine kapsamlı bir değişim gerçekleşti. Şu anda da devrim aşamasında olan ülkelerde bir önderin gerekliliği çok açık şekilde görülmektedir. Gerçekten de

bu ülkelerde ilahi ve dürüst bir önder olsaydı, mutlaka zafere erer, üstün gelirlerdi.

Bütün bu anlattıklarımız, şimdi söz konusu edeceğimiz konu için bir önsöz mahiyetinde idi. Rehberin görevleri, insanların hakları, insanların görevleri veya önderin hakları hususunda, Nehc'ül-Belağa'ya kısa bir bakışla istifade edilen şu ki Hz. Ali (A) bir rehber için on görev olduğunu beyan etmiştir. Hakeza ümmet ve takipçileri için de beş görev tayin etmiştir. Bu fırsatta bu hususları kısaca bir beyan edelim.

Hz. Ali (A) rehberin görevi hususunda önce şöyle buyurmaktadır: "Rehber kendini öyle bir yetiştirmelidir ki mevki ve makam onu sarsmamalı, değiştirmemeli, gururlandırmamalı ve şahsiyetini değişime uğratmamalıdır." Ali (A) bu sözleri ordu komutanına yazmış ve şöyle buyurmuştur: "Bu mektup Allah'ın kulu, Mü'minlerin emiri Ali b. Ebi Talib'den sınırdaki komutanlara gönderdiği mektuptur.

Burada Hz. Ali kendisini Abdullah diye adlandırmıştır. O kadar mevki ve makam onda bir gurur icad etmemiş ve kendisini Allah'ın kulu olarak adlandırmakla övünmüştür. Ardından da resmi bir lakap olarak "müminlerin emiri" lakabını kullanmıştır. İmam bu mektubu sınırlardaki askerlerine ve komutanlarına göndermiştir. İmam bu mektubunda ayrıca şöyle buyurmaktadır: Valinin üzerindeki ilk hak elde ettiği makamla değişmemesidir.

Aksine kudret açısından nimetlere erdikçe Allah'ın kullarına daha da yakınlaşmalı ve kardeşlerine sevgisi artmalıdır." Yani kudret ve muhabbet ile Allah'ın kulları arasında direkt bir ilişki vardır. Öyle insanlar var ki bir tek yeni elbise giyince yeni bir ayakkabı alınca veya en küçük bir makama ulaşınca, yolda yürüyüş, konuşma ve bakışları dahi değişmektedir. Hz. Ali (A) insana bütün bu kudretler verilse dahi değişmemesi gerektiğini söylemektedir

ve bu insanlara önder olmanın ilk şartıdır.

İmam Ali (A) önder için tayin ettiği ikinci görev ise insanların görüşüne saygı göstermek ve istisnasız her hususta halkla meşveret etmektir. İnsanlar sürekli siyaset sahnelerinde olmalı ve her şeyi meşveret etmelidir.

Üçüncü görev ise sırları gizlememektir. İmam olacak kimse insanlardan çok özel sırlar dışında hiçbir şeyi gizlememelidir. Ali (A) gizlenen sırların da savaş sırları olduğunu beyan etmektedir.

Dördüncü görev ise toplumun haklarını eda etmekte, ihmalkarlık etmemektir.

Beşinci görev ise insanlar arasında ayrıcalık gözetmemek ve insanları kanun karşısında eşit görmektir. Bu son dört görevin delili ise Hz. Ali'nin şu sözüdür: "Sizden savaş hali dışında hiçbir işi gizlemediğimi, hüküm konusu dışında hiçbir işi sizlerle paylaşmaktan kaçınmadığı bilersiniz. Doğru görüp uyguladığım, hak bilip eda ettiğim şeyden başka, hak konusunda benim yanımda eşitsiniz."

Hak üzere olan ilahi bir önder insanlara tüm konuları açıkça söylemelidir. Kendisini halkın efendisi görmemelidir. Her hususta onlarla paylaşmayı bilmelidir. Eğer düşman bizim savaş sırlarımızı elde etse bile bu fedakarlık şahadet aşkı, mayınların üzerinde yürümek, tankları imha etmek, ve özetle iman silahı karşısında hiçbir şey ifade etmez. Hiçbir şey iman silahı karşısında dayanamaz.

Daha sonra şöyle buyurmaktadır: "Ben yargı hükümleri dışında her şeyi sizinle meşveret edeceğim."

Zira yargıda hakim hüküm verince artık bunu meşveret edince artık bunu meşveret etmenin bir yeri yoktur. Hakim kendi teşhisini kesin bir hüküm olarak teşhis etmelidir. Ama memleket hususunda her şeyi sizinle meşveret edeceğim, hiçbir hakkınızı zayii etmeyeceğim ve hepiniz benim karşımda eşit haklara sahipsiniz.

Hz. Ali (A) bu sözü söylemiş ve pratikte de bizlere göstermiştir. Kardeşi Akil'in adalete karşılık olarak istediği dinar ve dirhem yerine ateşte kızdırdığı demiri eline yaklaştırmakta, kardeş ile yabancılar arasında hak adalet ve beyt'ül-mal hususunda hiçbir farkın olmadığını ispat etmektedir.

Önderin altıncı görevi ise halkın en zayıflarıyla eşit düzeyde olmasıdır. Hz. Ali (A) bunu da bir görev olarak hatırlatmaktadır. "Şüphesiz ki Allah-u Teala hak imamlarına kendilerini halkın en zayıfları gibi tutmalarını farz kılmıştır ki fakirler fakirliklerinden utanmasınlar, rahatsız olmasınlar.

Allah-u Teala adil ve gerçek önderlere halkın en zayıfları gibi yaşamalarını ve maddi açıdan onlar gibi olmalarını farz kılmıştır. En sade elbiseleri giymeli, en sade sofralar sermeli, en sade evlerde oturmalıdır. Bunun nedenini biliyor musun? Zira fakirlik kısa bir müddet zarfında toplumdan yok edilmeyebilir. Gerçi gerçek İslam toplumunda uzun bir süre fakirlik söz konusu olamaz. Bir an önce fakirlik yok edilmeli, insanların rahatsızlığına neden olmamalıdır.

Hız. Ali (A) şöyle buyuruyor: "İmam'ın giydiği elbise ve yaşam tarzı insanların en zayıflarıyla aynı olursa maddi açıdan farklı olanlar utanmaz, aşağılık kompleksine kapılmaz ve rahatsız olmazlar.

Metinde geçen "yetebeyyeğe" kelimesi ölüme neden olan aşırı rahatsızlık anlamındadır. Başka bir cümlede ise yine aynı hususta Osman b. Huneyf'e yazdığı mektubunda şöyle buyurmaktadır: "

"Bana, Müminlerin Emiri denildikten sonra zamanın kötölüklerinde onlarla ortak olmamaya, sıkıntılı yaşayışlarında onlara örnek olmamaya razı olur muyum?"

Yani müminlerin emiri olan kimse müminlerin dertlerine de ortak olmalı, maddi hayatında onlar ile uyum içinde olmalıdır. Bu da Ali (A)'ın mektebinde hak önderlerin halk karşısında taşıdığı sorumluluklardan biridir.

Rehberin yedinci görevi ise gerçekte insanların hakkıdır. Yani insanlarla direkt ilişkisini kesmemelidir. Önder ve imamın bilgi kaynakları sınırlı olmamalıdır. İnsanlar ile sürekli bir ilişkide bulunmanın yanı sıra halkın hiçbir teşrifat söz konusu olmaksızın şikayette bulunma özgürlüğü de olmalıdır. Bu cümleyi de Hız. Ali (A)'ın Malik-i Eşter'e yazdığı (53. Mektup) meşhur mektubundan istifade etmek mümkündür.

Yani Ey Malik sana tavsiyelerimden biri de şudur ki Mısır'a gidince yapacağın ilk iş bir günde veya haftada belli saatler tayin etmen bu saatlerde kapını herkese açman ve başka hiçbir işle uğraşmamandır. (yani bu günkü tabirle yanında seni meşgul eden bir telefon veya eline verilen ve seni meşgul eden bir mektup

olmasın.)Bütün dikkatinle halka teveccüh et. Kapını aç ve görevlileri kenara it, halkla bir işleri olmasın. Hiçbir teşrifat ve çekinme söz konusu olmasın. İnsanlar özgürce gelerek sana bildiklerini söylesinler ve böylece bilgi kaynakların sınırlı olmasın. şikayetlerini özgürce ifade etsinler. Zira ben peygamberden şöyle buyurduğunu duydum: "Zayıflarının kendisine yapılan zulümleri ifade etme hakkı olmayan bir millet asla saadete erişemez."

Bu programları Ali b. Ebi Talib'in memleketi dışında bir yerde görmek mümkün değildir. Önderin sekizinci görevi ise bazı işleri kimseye havale etmeden bizzat yapmasıdır. Gerçi rehber tüm işleri bizzat yapma imkanın sahip değildir. Bazı güvendiği kimseler onun adına bir takım

şeyleri yapmaktadır.

Ama kendisi de bunu kontrol etmelidir. Hz. Ali şöyle buyurmuştur: "Ey Malik bazı işleri bizzat kendin yap, hiçbir vasıta olmaksızın bizzat yapman gereken işlerden biri de mustaz'af halkın işlerine bakmaktır. Bu İslam ülkesinin köşe bucaklarında babaları cephede ölmüş yetimler sahipsiz kalmış dullar, işten güçten düşmüş zayıflar ve ma'lul kimseler vardır.

Bu mustaz'af grubun sorunlarıyla bizzat ilgilenmeli ve durumlarını göz önünde bulundurmalısın.

Bu imamın ümmet karşısındaki görevlerinden biridir."

Rehberin dokuzuncu görevi ise dost ve yakınlarını temiz kalpli kimselerden seçmesidir. Bu da rehberin programlarından biri olmalıdır. Nitekim Hz. Ali (A) şöyle buyurmuştur: "Ey Malik, Mısır'a girince insanların iki grup olduğunu görürsün, halkın çoğu zahmet çeken ve temiz kalpli kimselerdir. Azınlık ise müreffeh, kendini beğenmiş

ve refah içinde yaşamaktadır. Sen ve dostların işte bu zahmet çeken ve temiz kalpli kimselere dayanmalısınız. Zira bunların masrafı ve beyt'ül-malden beklentileri herkesten azdır. O refah içinde yaşayan azınlık ise kendini beğendiğinden ne savaş meydanına asker gönderir, ne zorluklarda seni savunur ve hem de herkesten daha çok beklentisi vardır.

"Dinin direği olan, İslam cemaatini oluşturan, düşmanlara karşı duran, ümmetin çoğunluğu olan halkı sevmeli ve onlara meyletmelisin."

İmam'ın onuncu görevi ise programlarında örnek olmasıdır. Yani emir ettiği her şeyle önce kendisi amel etmelidir. Nehy ettiği her şeyden de önce kendisi sakınmalıdır. Sadece sözle değil ameliyle konuşmalıdır. Hz. Ali şöyle buyurmaktadır: "Ey insanlar, ben sizleri davet ettiğim her itaate önce kendim icabet ettim. Ve sizi nehy ettiğim her kötülükten önce kendim sakındım.

Ben sizler için bir örnek ve numuneyim.

Amel diliyle konuşuyorum. Sadece laf üretmiyorum. Sözlerin amelimle çelişmemektedir. Eğer bir önder bu sıfatlara sahip olursa toplumda yaratacağı etkiler de herkesin malumudur. Halkın rehber karşısındaki görevleri de Hz. Ali (A)'ın sözlerinden kısaca anlaşıldığı üzere şu beş şeydir:

1-Kendisine kesin ve tam itaat

2-Sorumlulukları yerine getirmede gevşek davranmamak

3-Olaylar deryasına fedakarca dalmak

4-Nasihat, hatırlatma, hayrını isteme; Güç, fikir ve düşüncesi ölçüsünce hatırlatmada bulunmak

5-İşleri rehberin hizmetinde işbirliği ve yardımlaşma şeklinde eda etmek.

Hz. Ali (A)'ın bu beş şeyi ifade eden sözü ise şudur:

"Üzerinizde olan hakkım ise biatınıza vefa göstermeniz huzurumda ve gıyabımda hayrımı dilemeniz, çağırınca icabet etmeniz ve emrettiğimde itaat etmenizdir."

Bu konu da oldukça geniş bir konudur ve başka bir fırsatta incelenmesi gerekir.

Nehc'ul Belağa Kasıa hutbesi 234

Nehc'ul- Belağa 231. hutbe

Nehc'ül-Belağa, 50. Mektup

Nehc'ül-Belağa, 207. hutbe

Nehc'ül-Belağa, 34. hutbe

Haşiye-i Şifa, ilahiyat bahsinin sonu, İbn-i Sina'nın telif ettiği Miracname kitabından naklen

Tecrid'ul-İtikad, 5. konu, özetle